

Varování před ztracením se v překladu (a bibliografii)

Joanna Goszczyńska — Jaromír Kubíček — Tomáš Kubíček: *Česká literatura v polských překladech (1989–2020) / Literatura czeska w tłumaczeniach polskich (1989–2020)*; přel. Katarzyna Slowiková. Brno, Moravská zemská knihovna 2020. 231 strana.

V loňském roce vydala Moravská zemská knihovna publikaci *Česká literatura v polských překladech (1989–2020) / Literatura czeska w tłumaczeniach polskich (1989–2020)*, která je prvním svazkem řady „Česká literatura v překladech“. Autorský kolektiv (ve složení Joanna Goszczyńska, Jaromír Kubíček a Tomáš Kubíček) podnikl pokus prezentovat komentovanou bibliografii knižních překladů české literární produkce do polštiny v letech 1989–2020. Kniha je dvojjazyčná — české texty doprovází jejich zrcadlové polské verze —, což ji činí otevřenou publiku obou jazykových prostředí, dostupnou nejen úzké skupině odborníků, ale i širšímu okruhu zájemců a pozorovatelů vývoje vzájemných česko-polských literárních vztahů.

Publikaci spoluvytvářejí čtyři oddíly: „Úvod“ (T. Kubíček), studie „Překlady české literatury v Polsku od roku 1989“ (J. Goszczyńska), metodologický komentář „Překlady knih české krásné literatury z let 1989–2020 do polštiny“ (J. Kubíček) a samotná bibliografie (rozdělena do tří dalších částí: „Bibliografie české literatury v českých překladech“, „Přehled českých autorů a jejich děl vydaných v polštině v letech 1989–2020“ a „Přehled polských antologií s texty českých autorů“). Každý z nich si zasloužil pozornost a komentář, které ve finálním výsledku pomohou zodpovědět otázku, zda všechny uvedené kapitoly spolu souzní a zda vytvářejí koherentní obraz a představu o intelektuálních a tvůrčích aktivitách na poli polsko-českých překladatelských relací. Vznik této publikace však v první řadě umožňuje věnovat pozornost podobným počinům nebo zdrojům, které jsou dostupné čtenářům, badatelům a zájemcům (z nichž autoři předkládaného přehledu čerpali také), a v širší perspektivě se také zamyslet nad otázkou, jakou pozici mezi nimi zaujme recenzovaná publikace.

Pro sledované období lze zmínit minimálně tři zdroje, které je nutno připomenout s ohledem na jejich poměrně snadnou dostupnost. Na prvním místě jsou to bibliografické databáze vytvářené Polskou literární bibliografií (Polska Bibliografia Literacka; dále: PBL) a Národní knihovnou (Biblioteka Narodowa). Oproti České literární bibliografii je PBL charakteristická širším záběrem, protože se neomezuje pouze na materiály, které pojednávají o polské literární produkci a její recepci, ale do rozsahu excerptce patří také údaje o překladech a přijetí zahraničních literatur v Pol-

sku (vydaných jak knižně, tak časopisecky). Tak systematická a dlouhodobá práce přinesla v oblasti recepce české literatury v Polsku celkově 5 929 záznamů (s 71 dodatečnými záznamy obsahujícími hromadné předmětové heslo „Literatura czeska i słowacka“; stav ke dni 22. 3. 2021) pouze za období let 1988–2012 (stav k březnu 2021). Zde lze také pozorovat nejvýznamnější nevýhodu polské bibliografie, která je při širším excerptním záběru stěží aktuální.

Databázi, která supluje tuto časovou mezeru, je katalog polské Národní knihovny. Pouze za poslední rok (2020) registruje 265 knižních a časopiseckých záznamů (stav k 27. 3. 2021), jejichž předmětem je česká literatura. Nicméně v tom případě je nutno brát v potaz skutečnost, že databáze, která funguje zároveň jako knihovnický katalog, registruje také původně česky psaná díla nebo literaturu překládanou do jazyků jiných než polština, což může zkreslovat finální výsledek hledání. Polská Národní knihovna nabízí zároveň službu API (<https://data.bn.org.pl/>), která umožňuje stahování bibliografických záznamů ve čtyřech formátech (json, xml, marcxml, marc).

Dalším zdrojem, který už dlouhodobě poskytuje bibliografické údaje o počtu a záběru textů překládaných z češtiny (a z ostatních slovanských jazyků) do polštiny (a obráceně; <https://www.pls.us.edu.pl/poszczegolne-literatury/przeklady-czesko-polskie/>), je časopis *Przekłady Literatur Słowiańskich* (dále *PLS*). Vychází od roku 2009 a připravují jej pracovníci Ústavu literární teorie a translologie (Zakład Teorii Literatury i Translacji) Slezské univerzity v Katovicích. *PLS* přináší nejen prohloubenou vědeckou reflexi na téma překladatelského transferu mezi jednotlivými slovanskými jazyky, ale především svou vlajkovou aktivitu: pravidelné zpracování bibliografií obousměrných překladů od roku 1990. Přístupnost časopisu v digitální podobě z něj činí jeden z nejfrekventovanějších zdrojů informací o překladatelské produkci a vývoji překladatelské větve polského knižního trhu zaměřeného na slovanské literatury.

Tento úvodní (určitě ne definitivní) přehled zdrojů pro vytvoření polsko-české nebo česko-polské bibliografie překladů neměl za účel uvést, jaké existují a jak fungují. Měl upozornit na mnohem závažnější nebezpečí, která v budoucnosti mohou hrozit autorům dalších potenciálních bibliografických přehledů tohoto druhu. Jmenovitě, ne všechny národní literární databáze nebo bibliografické zdroje umožní získat a verifikovat údaje v digitálním prostředí. Případ polské bibliografie je výjimečný v tom, jak široký excerptní záběr poskytuje jak národní, tak literární bibliografie pro přípravu tohoto druhu publikací. Na jedné straně je nutno podotknout, že oba databázové zdroje umožňují poměrně snadno získat určitý a podle požadavků uživatelů zvolený korpus záznamů (stálo by za to zdůraznit, že v případě *České literatury*... se jedná pouze o bibliografii knižních překladů — článková by byla mnohanásobně rozsáhlejší a náročnější na přípravu), a navíc tento korpus

srovnat nebo verifikovat s podobným zdrojem, jakým jsou bibliografie překladů časopisu *PLS*.

Tento kontext prospívá bibliografii překladů české literatury do polštiny, ale u dalších literatur nemusí být situace stejná. A zde se naskytá otázka, zda bude publikace pokračovat. Napovídala by tomu přijatá koncepce ediční řady „Česká literatura v překladech“ — ale ani v úvodu publikace, ani v jejích dalších oddílech nejsou budoucí osudy edice naznačeny. V úvodu je zmíněn pouze nespécifikovaný vědecký projekt (nejsou uvedeni řešitelé, název ani období řešení). Není vyloučeno, že pro autorský kolektiv jsou tyto údaje samozřejmostí, zmíněny by nicméně měly být už jen proto, aby kniha jasně informovala o svých inspiracích jinak než obecným konstatováním, že „je jedním z výsledků výzkumného projektu, který se soustředil na recepci a obraz české literatury v zahraničí“ (s. 7).

Úvod přináší zároveň několik dalších zjednodušujících postřehů, které nesouzní s následující literárněhistorickou studií a můžou přispívat (spolu s následující metodologickou poznámkou) ke zkreslení hlavního výstupu celé publikace, kterým je bibliografie. Hlavní z nich — týkající se tvrzení, že Poláci „ročně mají k dispozici kolem tří desítek nových překladů“ [současné české literatury, pozn. AG] — je vyvrácen už v úvodní části studie J. Goszczyńské, v níž autorka popisuje pokles počtů polských literárních překladů z češtiny ovlivněný nestabilní situací na knižním trhu, jež následovala po politicko-hospodářské transformaci ve střední Evropě. I přesto bibliografie, která je součástí publikace, obsahuje 939 číslovaných položek a může působit dojemem, že tento počet odpovídá obecně známce položené v úvodu. Potíž tkví ale ve skutečnosti, že každá ze součástí publikace uvádí odlišný počet záznamů, které by bibliografie měla zahrnovat (Goszczyńská: 600, J. Kubíček: 928), a není tedy jasné, jaká jsou skutečná čísla.

Na první pohled vidíme, že v bibliografii jsou uvedeny poměrně významné výskyty překladů děl Franze Kafky, Rainera Marii Rilkeho a Roberta Musila, které dohromady čítají 141 položek (15 % všech záznamů). Přítomnost překladů děl uvedených německy píšících spisovatelů je o to podivnější, že Goszczyńská se ve své studii nezmiňuje ani o jednom z nich. Kafka a Rilke jsou zmíněni v metodologické poznámce, nicméně nejsou to česky píšící autoři a jejich uvedení v bibliografii je logickou chybou, která uměle zvyšuje počet záznamů a nerespektuje obsah doprovodného literárněhistorického výkladu Goszczyńské. Autorka studie vůbec nerozebírá problematiku německé literatury psané v českých zemích, ale svou pozornost soustředí na prezentaci úsilí generací polských překladatelů české literatury (Emilia Witwicka, Cecylia Dmochowska, Andrzej Czycibor-Piotrowski, Józef Waczków, Piotr Godlewski, Andrzej Sławomir Jagodziński, Jan Stachowski, Leszek Engelking, Jacek Ilg, Dorota Dobrew, Aleksander Kaczorowski, Olga Czernikow, Katarzyna Dudzic-Grabińska, Julia Rózewicz, Elżbieta Zimna,

Agata Wróbel ad.). Překlady děl Kafky, Rilkeho, Musila a dalších německých spisovatelů, jejichž životní osudy byly spojeny s českým územím (o kterých není v publikaci ani slovo), by si nepochybně zasloužily bibliografické zpracování, ale v separátní publikaci s patričním komentářem. Jejich zahrnutí v bibliografii překladů české literatury do polštiny je ojedinělým počinem (srov. bibliografie *PLS*) a vyvolává otázku, zda je způsobeno prestižní pozicí tvorby těchto spisovatelů ve světovém kontextu, pokusem o zvýšení počtu záznamů bibliografie nebo vágně vysvětlenými preferencemi spoluautorů publikace (s. 80–81).

V kontextu těchto bibliografických nesrovnalostí se studie Joanny Goszczyńskiej jeví jako pozoruhodný počín a nejsvětější bod celé publikace. Přináší shrnutí posledních třiceti let intenzivního vývoje překladů české literatury do polštiny. Jako zřejmý mezník vnímá rok 1989, jakkoli se nevyhýbá nutným průnikům do minulosti (např. zdůrazňuje, že v první polovině devadesátých let byl podstatný objem překladatelské produkce ovlivněn snahou vydat oficiálně tituly, které dříve cirkulovaly pouze v samizdatovém oběhu). Kromě těchto několika výjimek Goszczyńská prezentuje periodizaci sledovaného období a vymezuje v něm tři etapy.

Dominantou první (1989–1995) je postupná transformace a stabilizace nakladatelského trhu. Vydavatelé sázejí na jistotu a propagují tituly, které mají zaručit finanční úspěch (Hašek, Hrabal, Kundera), ale neodrážejí tehdejší stav vývoje české literární produkce. Popis tohoto období autorka doplňuje o kapitoly, v nichž shrnuje dva fenomény: popularitu tvorby Jaroslava Haška a Bohumila Hrabala. První sleduje spletité osudy překladů a reedici *Osudů dobrého vojáka...*, ale také shrnuje překlady dalších Haškových děl a jejich rozsáhlé popularizace, která přesahuje otázku literární recepce (např. působení mezinárodní Společnosti příznivců Švejka). Hrabalovská kapitola přináší jak výčet početných překladů Hrabalových děl do polštiny, tak prohloubenou reflexi způsobů jejich vydání a patričního edičního zpracování. Za charakteristickou vlastnost a širší problém překladatelské praxe a vydávání cizojazyčné literatury na polském trhu, nikoli za výjimku, označuje autorka skutečnost, že texty pravidelně postrádají doprovodné komentáře. V Hrabalově případě autorka řeší i otázku dlouhodobé popularizace jeho tvorby (Mariusz Szczygiel, Mariusz Surosz, Aleksander Kaczorowski) a jejich intertextuálních přesahů do polské literatury (Jerzy Pilch, Andrzej Stasiuk, Paweł Huelle).

Další sledované období je vymezeno lety 1996–2006. Autorka tu pozoruje nejen nárůst počtu překládaných autorů, ale i nástup nové generace překladatelů, kteří na překladatelském poli velmi záhy získávají silnou pozici. Díky závanu čerstvé energie jsou na polský trh uváděna nová jména spisovatelů a spisovatelek střední a mladší generace (Daniela Hodrová, Michal Viewegh, Irena Obermannová, Jáchym Topol, Ivan Klíma, Halina Pawłowska

ad.) a česká literatura posiluje svou pozici v rámci celkové překladatelské produkce.

Za poslední významný mezník autorka označuje rok 2006, po němž počet překladů systematicky a výrazně roste a na polském nakladatelském trhu lze současně pozorovat zvýšený výskyt nakladatelství, která se zaměřují na vydávání české literatury. Dovoluje to také sledovat vývoj jednotlivých podniků od okamžiku jejich vzniku k současnému stavu a též způsoby, jakými vydavatelé reagují na obecné proměny a nové tendence na vydavatelském trhu (např. zdůrazňování úlohy překladatelů v tiráži a na obálce vydaných knih nebo tendenci ke specializování se jednotlivých překladatelů na dílo konkrétních spisovatelů). Ve studii se lze dopátrat několika chybějících překladů, které však odborný čtenář bude schopný identifikovat a začátečník, který sáhne pro *Českou literaturu v překladech...*, by měl mít možnost dohledat v bibliografii. Ačkoli než se k této dostane, je mu nabídnut — z pohledu celkové koncepce knihy — poměrně problematický metodologický komentář „Překlady knih české krásné literatury z let 1989–2020 do polštiny“.

Tato krátká kapitola se jeví jako nejnesourodější text ze všech výše prezentovaných. V první řadě nastiňuje, čím je *Przewodnik Bibliograficzny* vydávaný polskou Národní knihovnou (jedná se zde spíše o překlad patričné webové stránky řečené knihovny), souborný katalog sbírek polských vědeckých knihoven NUKAT, Polská literární bibliografie (kteréžto zdroje jsou současně dostupné do roku 2012, nikoli 2003, jak je uvedeno v textu) a mezinárodní katalogy WorldCat a Index Translationum, z nichž měly být získány záznamy pro bibliografický přehled. Následuje strohé vysvětlení kritérií, podle nichž byla bibliografie sestavena (o jejich problematičnosti viz výše v souvislosti s bibliografií překladů Kafkových a Rilkových děl), a struktury záznamů. Závěrečná část metodologické poznámky přináší dvoustránkové uspořádání statistických údajů, jejich komentáře, vysvětlení autorské představy o tom, kdo se do polštiny překládá (s Franzem Kafkou na vrcholu žebříčku) a k tomu z kontextu vyňatý pokus o literárněhistorický komentář.

I samotná bibliografie je poznamenána četnými problémy, z nichž vyjmenujeme alespoň ty základní. Přehled končí rokem 2020, což není úplně šťastné: jde o rok, který nelze v okamžiku, kdy byla vydána samotná publikace, považovat za nakladatelsky uzavřený. Otázkou je, zda za takový lze považovat rok předchozí a jestli by nebylo smysluplnější řešení ukončit přehled rokem 2018. Jako příklad může posloužit už zmiňovaná bibliografie časopisu *PSL* (která zatím končí právě rokem 2018). Podotkneme, že bibliografie obsažené v *PLS a České literatuře...* se úplně neshodují, a bylo by dobré, kdyby ta pozdější doplňovala mezery, které lze s odstupem času dohledat v *PLS* (žádná bibliografie nikdy nebude úplná a bezchybná). Bohužel už letmé srovnání obou přehledů pouze v oblasti knižních publikací ukazuje, že bibliografie

PLS zahrnuje přeložená díla, která *Česká literatura v překladech...* neobsahuje, přestože by mohla a měla (obzvláště v oblasti antologií, které jsou v *PLS* zaznamenány jednotným způsobem s výčtem obsažených textů a zároveň mnohem přehledněji).

Obecnější problém se zápisem antologií, na něž nelze uplatnit obecnou strukturu záznamů, ústí na dvou místech. V samotné bibliografii působí situaci, kdy tento druh publikací je zaznamenáván dvojným způsobem. První odpovídá metodě zápisu stručně prezentované v metodologické poznámce, druhý dodatečně uvádí ještě seznam textů obsažených v antologiích (a i ten zápis je nejednotný). Druhou potíž způsobuje doplňující „Přehled polských antologií s texty českých autorů“, který upozorňuje na skutečnost, že zápis antologií v samotné bibliografii je nedostatečný. V *Přehledu...* se totiž míchají jak antologie zaměřené pouze na českou literaturu, tak i takové, které s ohledem na svou tematiku nabízejí širší přehled uvedených autorů (nejen českých; dokonce tyto tituly v ústřední bibliografii ani nejsou k dohledání). Problém působí i „Přehled českých autorů a jejich děl vydaných v polštině v letech 1989–2020“, který v podstatě opakuje bibliografický přehled, ale v mnohem jednodušší podobě (bez dodržení přijaté bibliografické normy). Zde je však matoucí abecední řazení jednotlivých děl. Kdyby bylo zvoleno kritérium chronologické, smysl seznamu by mohl spočívat v jednoduchosti sledování posloupnosti vydávání textů. Ve stávající podobě působí chaoticky, což pro takovou publikaci znamená zároveň — zbytečně. Skutečnost, že *Česká literatura v překladech...* obsahuje tyto přehledy dva, bohužel potvrzuje, že přijatá a v metodologické poznámce prezentovaná pravidla sestavení bibliografie překladů české literatury do polštiny nebyla dostačující. Uvedené nesrovnalosti mají dva důvody: nenáležitou přípravu zdrojů a neupřesnění metody práce odpovídající specifikům zvoleného bibliografického materiálu. Ale to nejsou jediné problémy recenzované bibliografie.

Ve výsledku všechny čtyři části publikace fungují vedle sebe a utvářejí celek uzavřený mezi přední a zadní obálku, ale zároveň jdou proti sobě. Pokud se ve studii Joanny Goszczyńské lze dopátrat chyb a mýst i zjednodušeného výkladu, úvod a metodologický komentář působí dojmem, že závěry ústřední studie nerespektují a prosazují své vlastní vnímání toho, jak by česká literatura měla být překládána do cizích jazyků. V případě, že by tato ediční řada Moravské zemské knihovny měla v budoucnu pokračovat, musí být nutně nastolena otázka jejich zdrojových a metodologických východisek. Přestože v publikaci jsou explicitně zmíněny zdroje čerpání bibliografických dat, metoda jejich uspořádání není ani přesvědčivě vysvětlena, ani úspěšně aplikována, což se promítá do způsobu prezentace zvoleného materiálu. Je to zavádějící pro publikaci daného profilu, která navíc vznikla v instituci, v níž by práce s bibliografickými údaji neměla představovat problém. Z publikace, jejímž těžištěm měla být knižní bibliografie, je hodná pozornosti

jen literárněhistorická studie, jež ještě nějakou dobu bude textem, na nějž budou odkazovat badatelé o fenoménu česko-polského překladatelského transferu po roce 1989. Lépe zpracovanou bibliografii lze však dohledat jinde a snadněji.

Anna Gnot

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uvedte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

Švejkem k dějinám české literatury

Piotr Gierowski: *Superhero Josef Švejk*. Kraków, Wydawnictwo Scriptum 2020. 178 stran.

Kniha polského bohemisty Piotra Gierowského *Superhero Josef Švejk* je autorem anoncována s příznačnou skromností, kterou jsme měli příležitost zaznamenat už při uvedení jeho předchozí publikace *Praski strukturalizm: przekroje, miejsca, tożsamości* (Kraków 2018), kterou tehdy prezentoval jakožto marginálie prací nad dřívějšími *Strukturami historie* (Kraków 2013). Zdá se, že se Gierowskému práce doslova řetězí v rukou. I svou novou publikaci definuje jako okrajový příspěvek vzniklý původně jako glosa k jinému projektu, soustavně ji pojmenovává deminutivem *knížečka* a sám se s patřičnou zdvořilostí a úctou staví do pozice vděčného žáka svého přednedávnm zesnulého mistra, průvodce a spolupracovníka, profesora Jacka Balucha, jemuž je kniha také věnována. To, že je kniha vydána na počest krakovského bohemisty, je zde významné nejen z personálních důvodů. Jacek Baluch je totiž autorem komentované edice posledního polského překladu *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války* (překlad Antoniho Kroha), která v roce 2017 vyšla v prestižní sérii Biblioteka Narodowa nakladatelství Ossolińskich s Baluchovým úvodem čítajícím sto třicet stran a s bohatým a promyšleným poznámkovým aparátem, který profesor také zpracoval. Pozici své knihy Gierowski definuje jako odpověď a lehce vzdorovitý dialog s tímto textem, proto si i v této recenzi dovolím místy k práci Jacka Balucha odkazovat. Zároveň autor také upozorňuje čtenáře, že mu nepředkládá zcela vědeckou monografii, nýbrž publikaci „na pomezí odborné a populární studie“ (s. 9, překlad citací z polského jazyka zde a dále: JD). Na toto vymezení (jak